

kern- punten... 43

Nieuwjaarsbijeenkomst 1999

12e jaargang, april 1999, nr 43

Inhoudsopgave

Colofon	pag. 2	De eerste Openbare Vervoersdienst	pag. 8,9
Redactioneel	pag. 2	Klompenmaker Leenheer	pag. 10,11,12
Van de Voorzitter	pag. 3	Een juweeltje uit het Archief	pag.13,14,15,16
Een eminent hoofdredacteur	pag. 4		
Gierzwaluwen in Noordwijk	pag. 5, 6, 7		

“Kernpunten” is een uitgave van de Vereniging
“De Oude Dorpskern” te Noordwijk Binnen.

ISSN: 1384-377X

SECRETARIAAT:

Voorstraat 95

2201 HP Noordwijk

CONTRIBUTIE:

leden binnen de kern min. f.15

leden buiten kern van Noordwijk: min.f.20

Postbank: nr. 13 19 964

REDACTIE ADRES:

Duinwetering 27

2203 HL Noordwijk

REDACTIE:

W. Hekkens

A.W. Verburg

LOSSE NUMMERS:

Zie redactieadres

COLOFON:

verenigingslogo: Wil de Mooy

cover:Wim Bom, Oegstgeest

tekeningen: Hans Borkent

lay-out: Tom Verburg

BESTUURSSAMENSTELLING:

Voorzitter: G.W. Aten

Secr.: M.M. de Vreede

Penn.mr.: E.J. Bonnike

Lid.:Mevr. E.H.B. van Steenberg(muziek)

Lid: R.J. van Oosten (Verkeer/R.O.)

Lid: D.J. den Haan (Verkeer/R.O.)

Lid: Mevr. B. Filbry

WERKGROEP CULTUUR EN EVENEMENTEN:

Will Kraaijvanger-Padberg

(PR en coördinatie)

Inge Hinnen-Willms

(Markmeester)

Ina C.M. Alders-Verhoeven

(Acties)

Truus van der Pluijm-van Duin

(Acties en vrijwilligers)

Ellen H.B. van Steenberg

(Financiën en muziek)

Annemarie Posthuma-Tappenbeck

(Kunst en exposities)

DE VERENIGING STELT ZICH TEN DOEL:

“De bevordering en het behoud van de leefbaarheid op zowel historische als sociale grondslag in en rondom de oude dorpskern in Noordwijk Binnen van de gemeente Noordwijk (.....)

Zij tracht dit doel te bereiken door actieve samenwerking van bewoners en ondernemers in dit gebied, in nauw overleg met de overheid, en door alle middelen, die het doel van dienst kunnen zijn”.

Het initiatief tot de vereniging werd genomen op 26 oktober 1985; de statuten werden op 14 februari 1986 verleden bij notaris Kantoor Van Hoeken en Janbroers.

Overname van artikelen: alleen mogelijk in overleg met de redactie.

Redactioneel

Met het nieuwe jaar maakt de redactie ook een nieuwe start. Floor 't Hooft heeft zijn coördinerende functie neergelegd en de redactie zal dit jaar met een nieuw lid worden uitgebreid.

Iets van de veranderingen krijgt u in dit nummer al te zien. We willen aandacht besteden aan de oude beroepen in Noordwijk en beginnen met een serie hierover van de hand van Ton Meijer.

Nu eind april de gierzwaluwen terugkomen in Noordwijk wilden we graag hierover berichten in de wetenschap dat de kenner bij uitstek vorig jaar een nieuwe inventarisatie heeft gemaakt en ons hierover volgend jaar wil bijpraten. Natuurlijk mogen de bijdragen van Schelvis niet ontbreken en hij brengt ons terug bij dood en begrafenissen, een gebeuren waarin vroeger de kerk een vooraanstaande rol speelde. Wie weet nu nog wat het klokgelui betekent? Iets voor een volgend nummer?

Dat Noordwijk niet aan de grote verkeersaders ligt is niet nieuw, maar de frequentie waarmee men vroeger naar de grote stad Leiden kon is nu toch echt ondenkbaar.

U bent dus weer, mét het woord van de voorzitter bijgepraat over verleden en heden van ons dierbaar Noordwijk.

Van de Voorzitter

In een van de vorige nummers heb ik iets geschreven over ons veranderende klimaat en ben bijzonder verheugd dat er via de reactie van Robert Rosdorff een gedegen antwoord op vele mijner vragen is gekomen.

Geo. W. Aten

Noordwijk blijkt dus een uitstekend oord waar het goed toeven is, waar het weer geen abnormale uitschieters vertoont....dus ik blijf !!

Trouwens ik kan niet weg vanwege de tuin. Hij moet nodig weer een voorjaarsbeurt hebben. De sneeuwkllokjes en de eranthus hebben uitbundig hun best gedaan en de vroege crocussen staan nu te blauwbekken in de sneeuw!

Dat enkele buitje dat op mijn kop viel gedurende de zomermaanden moet ik ook maar gauw vergeten en de windhoos van enkele weken geleden is nog lang geen tornado of hurricane die ik vaak op het net "Discovery" voorgeschoteld krijg!

Toch was dat best even schrikken die zondagavondwat een zware bui! Onze dakpannen lagen te klappertanden! Over klappertanden gesproken bent U ook lekker naar de wintersport geweest? Voor velen was het afzien geblazen, teveel sneeuw, gure ijskoude wind en weinig zon! Nog maar niets te zeggen over de afschuwelijke lange files die men tegenkwam onderweg. Gelukkig zie ik toch nog een heleboel mensen met een ongehoord bruin gezicht door ons dorp lopen. Die hebben in ieder geval weer wat vitamientjes "opgedaan" zoals dat heet.

Er wordt momenteel hard gewerkt door onze overheid aan het nieuwe verkeer/circulatieplan en ik hoop dat ik u op zeer korte termijn hierover kan berichten wat wij als "Oude Dorpskerners" van dit plan vinden.

Wij zijn allemaal reuze benieuwd om dit stuk onder ogen te krijgen dat de oplossing moet brengen voor de verkeersproblematiek van Noordwijk.

Tuinmarkt "Onder de Linden" en Open Tuindagen
op
zaterdag 20 juni 1999 van 10.00 - 17.00 uur
en
zondag 21 juni 1999 van 13.00 - 17.00 uur

Een eminent hoofdredacteur draagt de fakkel over

In februari 1993 trad Floor 't Hooft toe tot de redactie van Kernpunten. Tot die tijd werd de redactie gevoerd onder leiding van respectievelijk Arthur Staal met Annie Bink en later door Tom Verburg.

*Tom Verburg
Wim Hekkens*

Floor zette zich volledig in en reeds in november 1993 werd het secretariaat van de redactie gevestigd op Voorstraat 51.

Vanaf nummer 24 was Floor dus hoofdredacteur en is dat gebleven tot eind 1998, nummer 42. Dat betekent niet alleen dat hij het voortouw nam voor het leeuwendeel van de tot nu toe verschenen nummers, maar ook dat hij op de eerste plaats verantwoordelijk was voor de inhoud. Hij zorgde voor de nodige contacten, legde een archief aan en stimuleerde velen uit de kern tot het schrijven van stukken die voor de vereniging van grote waarde bleken te zijn. Hij wist als geen ander het evenwicht in de vergaderingen van de kleine redactie te bewaren en onder zijn redacteurschap verschenen vele artikelen die het verleden van ons dorp belichtten.

Hij kende iedereen en kon met elke medewerker van het blad overweg.

Toen ik hem vroeg of het niet wenselijk zou zijn om ten afscheid een pagina aan hem als hoofdredacteur te wijden, weigerde hij pertinent. Het was niet nodig om hem in het zonnetje te zetten.

Wij, als overblijvende redactie menen echter dat we de fakkel niet kunnen overnemen zonder ook namens de lezers onze dank over te brengen aan een hoofdredacteur die met zoveel inzet, enthousiasme en gedegen kennis van het verleden van Noordwijk afscheid neemt.

Wij prijzen ons ook dan gelukkig dat hij als medewerker actief bij Kernpunten betrokken zal blijven.

Wij hopen de standaard die Floor heeft hooggehouden te kunnen voortzetten.

We weten ons gesteund door medewerkers die ook in de toekomst zorg zullen dragen voor de kwaliteit van de ons allen zo dierbare Kernpunten.

Gierzwaluwen in Noordwijk-Binnen

Na een eerste poging in 1992 om enig inzicht te krijgen in de omvang van de Noordwijkse gierzwaluwpopulatie, ben ik in 1993 op pad gegaan met het doel een meer compleet beeld te krijgen. Daarnaast wilde ik meer gegevens over de reeds bekende kolonies verwerken. Een extra stimulans vormde het verzoek van de Samenwerkende Organisaties Vogelonderzoek Nederland, SOVON om in 1993 zoveel mogelijk gegevens over nestplaatsen en panden waarin gierzwaluwen broeden te verzamelen. Door laagvliegende groepjes te volgen, werden nieuwe kolonies ontdekt. Ook werden deze groepjes gebruikt voor de totaalschatting per kolonie. Het veelal slechte weer in juni en juli had tot gevolg dat veel meer tijd aan het tellen moest worden besteed dan vooraf vermoed.

A

1993

Mede dankzij de reeds aanwezige kennis kan een redelijk overzicht van de gierzwaluwpopulatie in Noordwijk-Binnen gegeven worden. Minimaal 60 panden blijken aan één of meer paren onderdak te bieden. Al deze panden staan in het centrum van het dorp en in de oudere wijken daar direkt omheen. Enkele fietstochten door de nieuwbouwwijken Boerenburg, Grashoek, Middengebied en Vinkeveld leverden niets op. Dit wil nog niet zeggen dat nieuwe gebouwen geen gierzwaluwen kunnen huisvesten. Van de vier gierzwaluw-neststenen welke in 1986 in het nieuwe raadhuis zijn ingemetseld is er minstens één in 1993 bewoond geweest.

Hein Verkade

P

Nestholtes kunnen op veel verschillende plaatsen en hoogten in een pand worden aangetroffen. Enkele paren hebben hun nest op slechts 2,5-3 meter van de grond terwijl anderen op 10-15 meter hoogte broeden.

Verreweg de meeste nesten worden via openingen bij dakpannen bereikt (138 = 84,7%).

De knik in de zogenoemde mansarde-daken staat bekend als een geliefde nestplaats, dit vanwege de grote kieren onder de pannen en de eenvoudige bereikbaarheid voor gierzwaluwen. Van de 60 bewoonde panden in Noordwijk-Binnen zijn er 17 met een geknikt dak. Totaal 30 nestholtes zijn in deze panden vastgesteld. Van de overige daken lijken die met een steilere helling iets de voorkeur te genieten boven daken met een minder steile helling. Opmerkelijk is wel dat het pand met de grootste kolonie, een schuur in de Pickéstraat, juist een van de meest vlakke daken heeft.

Tijdens het inventariseren is het tevens opgevallen dat nogal wat geknikte daken, voorzien van oude holle pannen en veel grote kieren, niet bewoond zijn door gierzwaluwen. Dit terwijl het vrijstaande panden zijn en direkt naast een door gierzwaluwen bewoond 'gewoon' dak staan.

T

Eerder is vermeld dat de meeste nestholtes zich onder dakpannen bevinden. In de loop der tijden zijn vele typen dakpannen op de markt gekomen. Algemeen voorkomende typen in Noordwijk zijn de oude holle pan, de verbeterde holle pan, de opnieuw verbeterde holle pan, de tuile de nord, de kruispan en de sneldekker. De overige modellen zijn sporadisch toegepast. Verdelen wij nu de ingangen van de nestholtes naar het type pan waaronder ze liggen, dan blijkt de Oude Holle Pan met bijna 88% van de nestholtes duidelijk favoriet te zijn.

De ongelijkmatige zorgt voor vele kieren en spleten welke door gebruikt kunnen worden. náást elkaar liggende pannen (vertikale spleten) worden dan die tussen pannen (horizontale spleten) bliken vaker gebruikt te sen bóven elkaar liggende spleten). Daarnaast maakt le pannen vooral bij oudere past de kans groter dat door dak nog grotere openingen ontstaan. Bovendien zijn zakte en kapotte pannen aanwezig.

Alle andere typen pannen sluiten veel beter op elkaar aan en bieden bij een vrij nieuw dak nauwelijks mogelijkheden voor gierzwaluwen om binnen te komen.

B

Eerst iets over vogels kijken in het dorp. Zo rond zonsondergang een uur stilstaan met een stapel papieren en turend naar daken (zonder verrekijker!) leidt heel gemakkelijk tot een praatje met bewoners, en met wandelaars die nog even een 'ommetje' maken.

Hoewel zeer verschillend van aard, kunnen al die confrontaties positief, gezellig en informatief genoemd worden. Vaak zijn allerlei soorten vogels onderwerp van gesprek, waarbij al snel blijkt dat een algemene veldgids tot de standaarduitrusting dient te behoren. Onbekendheid met gierzwaluwen en verwarring met Boeren- en Huiszwaluwen blijken veel voor te komen, maar ook talloze andere soorten passeren regelmatig de revue. Wijzend op de zwarte silhouetten in de lucht deed een man opmerken dat zó'n vogel de avond ervoor op zijn schoorsteen zat te zingen als een Nachtegaal. Op de uitleg dat het zeer waarschijnlijk een zingende Merel betrof knikte mevrouw bevestigend, "ik

zei toch al dat het een soort, Spreeuw was". De veelvuldige verwarring met vooral Huiszwaluwen bracht drie voormalige kolonies in het oude dorp van deze soort boven water. Al vele jaren broedt geen enkel paar Huiszwaluwen meer in de bebouwde kom van Noordwijk-Binnen. Ja zelfs een voormalige kolonie oeverzwaluwen in een zanddepot langs het Westeinde richting Noordwijkerhout kwam boven tafel. Het was in de jaren dertig en het betrof enkele tientallen paren! Regelmatig namen de gesprekken een andere wending, waarbij de onderwerpen milieu en dorpspolitiek favoriet waren. Meermalen kostte het moeite om tijdens de discussie de snel invliegende gierzwaluwen waar te nemen en te noteren.

De kennis over inwonende gierzwaluwen blijkt bij bewoners van de panden zeer verschillend te zijn. Sommigen zijn uitstekend op de hoogte en kunnen zelfs vertellen vanaf welk jaar de vogels daar broeden en soms zelfs hoeveel paartjes het ongeveer betreft. Anderen hebben er geen idee van dat er meer dan tien paar gierzwaluwen onder hun dak broeden. Soms blijkt het nieuws een geruststelling te zijn. Het zijn dus maar zwaluwen en geen muizen die ze onder het dak horen! Een verzoek om vanuit een tuin, vanaf een balkon, en zelfs vanuit een dakkapel in de slaapkamer naar een anders onzichtbaar dak te spieden is altijd gehonoreerd. Soms werd koffie aangeboden omdat het zulk guur weer was.

Het idee van vroeger dat vogelaars eigenlijk een soort smeizers en gluurders zijn lijkt echt tot het verleden te behoren. Ook het gedrag van de gierzwaluwen zelf was een motor die het onderzoek telkens weer voortstuwde.

Enkele hoogtepunten wil ik graag vermelden. Begin juni vloog een gierzwaluw onder de pannenrand van een dak in de Bronckhorststraat. Even later brak een groot tumult onder de pannen uit. Met veel gekrijs en geklapper rolden even later twee vogels al vechtend in de dakgoot. Zonder elkaar enige rust te gunnen bewogen zij zich tien minuten lang over een lengte van zo'n vier meter door de goot. Het krijsen hield daarbij aan en veelvuldig hingen koppen en vleugels over de rand van de goot. Plotseling vlogen beide vogels direkt na elkaar weg en keerde één van hen kort daarna in de nestholte terug waarna de rust terugkeerde. Kennelijk had de bewoner een indringer van zich afgeschud.

Juist van deze nestholte kreeg ik in de loop van het seizoen het idee dat er iets bijzonders mee aan de hand was. Deze nestholte werd vele malen vaker door gierzwaluwen bezocht dan alle andere bewoonde holtes van het dak. Een verklaring hiervoor is wellicht dat deze ingang door meerdere paartjes gebruikt werd.

Hetzelfde dak kende nog een bijzonderheid. Na een aantal malen posten werd duidelijk dat één vogelpaar steeds eenzelfde ingang maar konsekwent een andere uitgang gebruikte.

In 1998 is opnieuw een inventarisatie van de gierzwaluwen gemaakt. Een volgend rapport kunt u dus in 2000 tegemoet zien.

De eerst openbare Vervoersdienst te Noordwijk

Voor zover bekend vangt de geschiedenis van het openbare personenvervoer te Noordwijk aan met de op 6 mei 1877 door P.E.A. Kleinpenning geopende stoombootdienst van Noordwijk op Leiden. ¹ Het was de eerste vervoersonderneming met een door het plaatselijk bestuur goedgekeurde dienstregeling. Zijn onderneming was door de komst van de stoomtram in 1885 helaas geen lang leven beschoren, maar het neemt niet weg dat hij voor Noordwijk de primeur had in het oprichten van een reguliere lijndienst naar een naburige gemeente. Archieven zijn echter onoverbiddelijk en zo kan het gebeuren dat bij het raadplegen van deze bronnen ook aan deze zekerheid gereede twijfel is ontstaan.

H.A. Schelvis

Op 20 mei 1845 verkoopt voormalig tapper Jacob Gordijn, inmiddels omgeschoold tot landbouwer en winkelier, aan de herbergier Willem Oostdam een herberg genaamd De Zwaan. ² Genoemde gelegenheid stond ter plekke van het huidige Royal aan de Voorstraat en is daarom als voorloper van dit alom bekende etablissement te beschouwen. Jacob was het eerste kind van de aan het westeinde van de Voorstraat wonende schipper Jeroen Gordijn die gehuwd was met Trijntje van der Plas. Het is dus geen toeval dat Jacob na zijn opgedoekte herbergiersnering terugviel op het hem van kindsbeen af bekende vervoersbedrijf, zoals blijkt uit het door hem gedane verzoek aan de Gouverneur van Zuid Holland om een vergunning tot het onderhouden van een geregelde dienst per diligence op Leiden te verkrijgen. ³ Of zoals het bestuur der gemeente het omschrijft, “ten einde met een wagen Passagiers en pakgoederen naar Leijden en terug te mogen vervoeren.” Ter ondersteuning van dit initiatief wijdt het bestuur verder uit “dat tot dusverre geen geregeld dagelijks middel van vervoer van Passagiers en goederen van af deze plaats naar Leijden en terug heeft plaats gevonden, dat te voren hierin eenigzints voorzien werd door de volksschuiten van Haarlem op Leijden, welke op eene plaats genaamd de Noordwijkerhoek op ongeveer 15 minuten afstands, geregeld passagiers en goederen medenamem, dat door de inwerking van den Hollandsche Spoorweg deze middelen van vervoer in verval zijn geraakt en thans slechts gelegenheid is om 2 malen per week met de marktschuiten naar Leijden te varen, dat hoewel deze onderneming nadeelig kan werken op de verdiensten der marktschippers, er geene redenen kunnen gevonden worden het verzoek van J. Gordijn te weigeren., weshalve de gemeenteraad van oordeel is dat het verzoek kan worden toegestaan.” ⁴

In het antwoord van de Gouverneur staat te lezen, dat de toekomstige ondernemer ter verkrijging van een concessie voor het vervoer van personen en goederen aan de bepalingen van het reglement op het openbaar vervoer d.d. 24 november 1829 zal moeten voldoen. ⁵ De gemeente geeft hierop ten antwoord, dat hoewel de beoogde wagensdienst naar de letter der wet onder de genoemde bepalingen valt, dit reglement in principe is opgesteld voor de grote ondernemingen van diligences in bevolkte steden, maar minder doelmatig is voor een wagen welke op marktdagen enige dorpsbewoners naar de stad brengt. Een strikte naleving van genoemd reglement zou voor een dorp als Noordwijk het bestaan van een dergelijke onderneming vrijwel onmogelijk maken. Met een geraamd aantal van 6 passagiers zou de opbrengst per rit fl. 1,20 bedragen, waarvan de vaste onkosten voor stallen en tolleren, zijnde 50 cent, nog moeten worden afgetrokken. Daarom verzoekt het bestuur of de ondernemer ontheffing kan krijgen van de verplichting tot het mede nemen van een conducteur en het inzetten van een bijwagen indien het aantal passagiers meer dan 9 zal bedragen. ⁶

Op 29 augustus 1846 verstrekt “de Secretaris Generaal waarnemende ad interim de betrekking van Minister van Binnenlandsche Zaken” aan Jacob Gordijn, wonende te Noordwijkbinnen, een concessie voor het onderhouden van een wagensdienst tussen Noordwijk en Leiden, waarvan het hoofdkantoor te Noordwijkbinnen en een bijkantoor te Leiden gevestigd zal worden. De dienst zal voorlopig 4 maal per week en wel op maandag, woensdag, vrijdag

en zaterdag verricht worden. De diligence vertrekt om 9 uur in de morgen van Noordwijk en vanuit Leiden om 2 uur in de middag, terwijl de reisduur 1 uur bedraagt. Tevens krijgt hij vrijstelling van een aantal artikelen van het reglement en wel van art. 45 voor wat betreft het aantal te gebruiken paarden, onder voorwaarde dat bij zware vrachten of moeilijke wegen drie paarden worden voorgespannen; van art. 52 aangaande de verplichting tot het aanstellen van een conducteur; van art. 90 waarin het hem wordt vergund een vergoeding te vragen voor meegevoerde bagage en tenslotte van art. 93 betreffende het moeten leveren van een bijwagen indien zich meer dan 9 passagiers aanmelden. Het tarief van vrachtprijzen voor personen en goederen bedraagt voor het vervoer van een persoon van Noordwijk naar Leiden 20 centen en een zelfde bedrag voor de rit van Leiden naar Noordwijk; voor een pakje wegende minder dan 1 Nederlands pond en kleiner dan 1 vierkante voet 5 centen, voor een pakje van 1 tot 5 pond en tussen 1 en 3 vierkante voeten 10 centen en voor pakken van 5 tot 50 pond en van 3 tot 6 vierkante voeten 15 centen. Wanneer Jacob Gordijn de gestelde borgsom van fl. 100,- bij notariële akte laat vastleggen en deze akte binnen een maand na dagtekening van deze resolutie aan het bestuur wordt overlegd, zal de dienst mogen worden aangevangen.⁷

In het "Register van verleende concessies door het departement van Binnenlandse Zaken tot het aanleggen van wagensdiensten"⁸ staat vermeld dat Jacob Gordijn de gewenste toestemming inderdaad heeft verkregen. De tijd was echter nog niet rijp voor het moderne ondernemerschap, want als zijne excellentie de minister van Binnenlandse Zaken op 18 februari 1848 aan de burgemeester vraagt om hem een kort verslag te doen toekomen over het reilen en zeilen van de wagensdienst op Leiden,⁹ krijgt hij ten antwoord dat de wagensdienst op 1 april 1847 is gestaakt en dat de reden van deze opheffing gezocht moet worden in het geringe aantal passagiers en de grote onkosten voor onderhoud van paarden en rijtuig.¹⁰

Noordwijk sabb. 1847.
Edelachtbare Heer!

Wisselende de concessie van de Heer van Noordwijk op sabb. 1847. een eenig te doen worden, heb ik de in onderstaande tabel een eenige goedkeuring te onderwerpen:

van Noordwijk		
<i>Zondag</i>	<i>7.15</i>	<i>6.15</i>
<i>Maandag</i>	<i>7.15</i>	<i>6.15</i>
<i>Dinsdag</i>	<i>7.15</i>	<i>6.15</i>
<i>Woensdag</i>	<i>7.15</i>	<i>6.15</i>
<i>Donnerdag</i>	<i>7.15</i>	<i>6.15</i>
<i>Vrijdag</i>	<i>7.15</i>	<i>6.15</i>
<i>Zaterdag</i>	<i>7.15</i>	<i>6.15</i>
van Leiden		
<i>Zondag</i>	<i>9.30</i>	<i>8.15</i>
<i>Maandag</i>	<i>9.30</i>	<i>8.15</i>
<i>Dinsdag</i>	<i>9.30</i>	<i>8.15</i>
<i>Woensdag</i>	<i>9.30</i>	<i>8.15</i>
<i>Donnerdag</i>	<i>9.30</i>	<i>8.15</i>
<i>Vrijdag</i>	<i>9.30</i>	<i>8.15</i>
<i>Zaterdag</i>	<i>9.30</i>	<i>8.15</i>

Met eerbied begroetingen

1] G.A.Nw. Nr. 1592. Ingekomen stukken 1877 en 1878.
 2] Kadaster Den Haag. Deel L 77/20.
 3] G.A.Nw. Nr. 1676. Verzonden stukken 1838 t/m 1846.
 4] G.A.Nw. Nr. 1676.
 5] G.A.Nw. Nr. 1574. Ingekomen stukken 1846 en 1847.
 6] G.A.Nw. Nr. 1676.
 7] G.A.Nw. Nr. 1574.

Klompemaker Leenheer

A.H. Meijer

Een gedeelte van de (Westeinder-) Voorstraat in 1960. Aan de rechter kant van de straat zien we het pand (met windveer op de gevellijst) waar tot in de 40-er jaren de klompemakerij van Leenheer was gevestigd (Voorstraat 161). Geheel rechts een gedeelte van de woning waar in het verleden beurtschipper Nicolaas Duyndam woonde. Deze had z'n bedrijf aan de achterzijde van het huis (aan een zij-tak van de Woensdagse Watering). Foto genomen i.v.m. de laatste rit van de elektrische tram in dat jaar. Op de foto de Budapester 400.

De Noordwijkse klompemaker-tak Leenheer begint in 1873 als Hendrik Leenheer zich met z'n vrouw (Dina Jongeneel) vanuit Koudekerk in Noordwijk

vestigt. Hendrik had te Koudekerk het vak van klompemaker geleerd en was een bijzonder goed vakman geworden. Hij wilde niets liever dan een eigen bedrijf oprichten. Hij werd financieel geholpen door zijn zwager Piet Hoogendam die met zuster Jacoba getrouwd was en aan het eind van de Westeinder-Voorstraat (omgeving huidige Gritpad) een aannemersbedrijf had. Zwager Piet had naast zijn bedrijf twee woningen met een daarachter gelegen schuur. Die werden door Hendrik overgenomen en in 1873 vertrok Hendrik met zijn vrouw, zijn inmiddels weduwe geworden moeder en zijn ongetrouwde broer Johannes Cornelis (Kees) naar Noordwijk. Hendrik en z'n vrouw gingen in het ene huisje wonen en moeder en broer Kees in het andere, terwijl de schuur dienst ging doen als klompemakerij.

Geholpen door z'n broer Kees begon Hendrik met grote ijver klompen te vervaardigen. De voorraad groeide enorm, maar de verkoop hield daar geen gelijke tred mee. De klompemaker moest iets bedenken om z'n voorraad kwijt te raken en hij besloot naar z'n vroegere baas in Koudekerk te gaan om te vragen of die z'n voorraad klompen wilde overnemen. Hij ging te voet naar Koudekerk, maar z'n leermeester vertelde hem dat hij zelf ook een grote voorraad klompen had.

Hendrik schafte een grote handkar aan, laadde die vol klompen en ging ermee "de boer op". Hij bestreek al lopend een wijds gebied: noordwaarts tot Bennebroek en zuidwaarts tot Wassenaar en Voorschoten. Al snel raakte hij door z'n

voorraad heen.

Leenheers klompen kregen in de streek vooral bekendheid door hun kwaliteit. De klompenmaker maakte gewone en zware klompen. De zware klompen waren oer-sterk, bijna onverslijtbaar. "Leenheerse klompen" was een begrip geworden. De zaken gingen zelfs zo goed dat Hendrik z'n bedrijf ging uitbreiden.

Op 20 februari 1879 kocht hij van Arie Gordijn die beurtschipper was:

Nummer 1: (Voorstraat 161): "een woonhuis waarin sedert onheuglijke jaren het veer en de schipperij is uitgeoefend, gelegen aan de Westeinder Voorstraat";

Nummer 2: (naast Voorstraat 140; thans begin Gritpad): "een boerenschuur etc. en een perceel tuingrond aan de Westeinder Voorstraat tegenover perceel Nr. 1", dat doorliep tot de Woensdagse Watering (langs het tegenwoordige Sluispad).

Piet Hoogendam verbouwde het pand Voorstraat 161 tot een klompenmakerij met woning en de tegenover de klompenmakerij gelegen boerenschuur tot twee woningen (thans gesloopt).

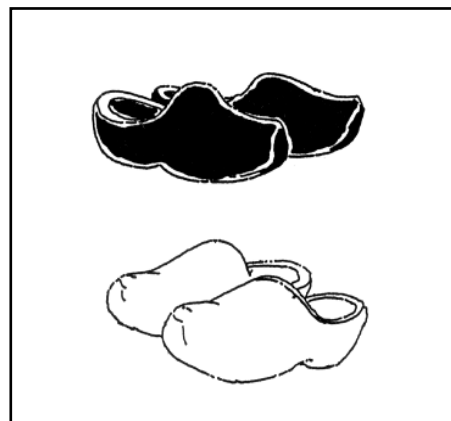
De klompenmaker liet z'n houtaanvoer (vloten van boomstammen) tot voorbij de Westeinderbrug komen en haalde de boomstammen daar 's winters uit het water om ze op het land te kunnen laten drogen.

I.v.m. de uitbreiding van de klompenmakerij nam Hendrik Krijn Duyndam en Toon Wassenaar in dienst. Deze laatste heeft ruim 55 jaar bij Leenheer gewerkt. Na verloop van tijd kwam ook zoon Johan (Leenheer) in het bedrijf werken en nadat deze het bedrijf had overgenomen kreeg de klompenmakerij z'n grootste bekendheid.

De klompenmaker kocht zelf het hout voor de klompen. Hij deed dat veelal op houtverkopingen in de adellijke buitenplaatsen rond Leiden en hij wist feilloos te zeggen hoeveel klompen er uit een boom konden worden gemaakt. Wanneer de klompenmaker weer hout nodig had werden de achter de "Leenheerwoningen" aan de andere zijde van de Voorstraat opgeslagen boomstammen in moten gezaagd. Wanneer de bomen van een boerenerf kwamen moest men voorzichtig zijn i.v.m. ingegroeide spijkers en hoefijzers.

Tot in de verre omtrek was er een grote klantenkring ontstaan. De klompenmaker bewaarde een apart matenboekje in z'n kast. Per briefkaart kreeg hij bestellingen uit Hazerswoude, Zoetermeer en Voorschoten. Hij keek dan in z'n klantenboekje en voor de jeugd rekende hij er dan de groei van een jaar erbij. Voordat Johan (de tweede generatie klompenmaker) na het overlijden van zijn vader naar het pand Voorstraat 161 verhuisde, woonde hij met z'n gezin in de Voorstraat op nummer 15 (thans Voorstraat 13), in een huis dat oorspronkelijk bij de Geertruida-Bewaarschool behoorde en dat hij voor f. 2.000,- van het toenmalige bestuur kocht. Dat huis was een onderdeel van de schenking door jkvr. Geertruida Gevers, echtgenote van Noordwijks ambachtsheer Leopold Graaf van Limburg Stirum, om de bewaarschool te kunnen oprichten en instandhouden. De exploitatie van de school werd op 1 november 1892 aan de Kerkeraad van de Hervormde Gemeente overgedragen.

Johan Leenheer overleed op 20 december 1940. Omdat hij geen opvolger had (zijn zoon David werd (hoofd) onderwijzer te Woerden) werd de klompenmakerij enige jaren later opgeheven. Johan Leenheers weduwe verkocht ook het pand in de Oosteinder-Voorstraat aan het Kerkbestuur terug en wel voor hetzelfde bedrag als waarvoor het destijds was gekocht (f. 2.000,-).

De voormalige klompenmakerij en bijbehorende woning werden in 1961 door de zoon van de laatste klompenmaker (David Leenheer) aan de gemeente Noordwijk verkocht en in mei 1963 gesloopt; Thans staat daar een rijtje drive-in woningen.

Piet Hoogendam heeft als aannemer in 1872 de Hervormde Pastorie in de Voorstraat gebouwd (architect: J.G. van Parijs) en in 1878 de voormalige 12 armenwoningen onder één dak in de Pickéstraat (het huidige “Wilhelminahofje”). Hendrik Leenheer had 3 zonen: Cornelis, die slager werd en z’n winkel had in de Voorstraat, hoek Douzastraat, later in de Wilhelminastraat; Johan, de klompenmaker en Gerrit, die naar Rijnsburg ging en daar bakker werd. Foto uit ± 1900 van de Woensdagse Watering, bij het Sluispad, bevaarbaar tot de Gasfabriek (Nieuwe Losplaats). Het pand links is in juni 1905 afgebroken. Het aan die zijde van de Watering gelegen land en het toen nog smalle, onverharde Sluispad was nog volledig in gebruik als bollenland. Geheel rechts zien we de boomstammen die t.z.t. door klompenmaker Leenheer uit de Voorstraat tot klompen zouden worden gemaakt. Foto genomen vanaf de Westeinderbrug. Ná 1922 (afbraak molen aan de Molenstraat/Wilhelminastraat) vestigde Roelof Johan de Groot zijn schelpenmaalterij in dit gedeelte van de Westeinder-Voorstraat (omgeving huidige Gritpad), met het bedrijfsterrein langs de Woensdagse Watering.

Links was het woonhuis, rechts de klompenmakerij. Wanneer je door de huisdeur naar binnen ging, kwam je in een portaaltje met ook een deur naar de werkplaats. In de klompenmakerij lagen overal spaanders. De werkbanken bestonden uit halve boomstammen op houten poten. Ze hadden een opening in de bovenzijde waarin de klompen muurvast stonden voor de bewerking. Er hing een pikante, zure geur van wilgenhout. De klompenmaker gebruikte vlijmscherpe messen; sommige messen waren zo lang dat het houten handvat tot over de schouder van de klompenmaker reikte.

Het woonhuis en de werkplaats liepen beide door tot de zij-arm van de Woensdagse Watering. Je keek vanuit de woning en de klompenmakerij op de Voorstraat, die daar ter plaatse hoger lag dan de woningen. Dat was nodig i.v.m. de verdere loop van de straat over de Westeinderbrug.

Dank aan Herman Schelvis voor het verzamelen van de gegevens uit het kadaster en 3 familieleden van de laatste klompenmaker: zoon David te Woerden en de achterneven Simon te Rijnsburg (van de bakkers-tak; auteur van het boekje “Noordwijkse Verhalen”) en Kees (van de slagerstak) te Noordwijk, Reinout 9 voor het verstrekken van informatie. Hans Borkent bedankt voor het bedenken en plaatsen van de illustraties.

Een juweeltje uit het Noordwijks Archief

LIJ. NENNELIJNE ZANEN een aantal stukken die betrekking hebben op de historie van de vroegere katholieke Sint Jeroenskerk, thans de oude Jeroenskerk genaamd. Het meest aansprekende van deze stukken is een authentieke uit 1450 stammende akte, waarbij hertog Philips van Bourgondië, graaf van Holland, zijn baljuw Lodewijk van Treslong machtigt om gedurende 11 jaar in het baljuwschap van Noordwijk een speciale belasting te heffen ten behoeve van de wederopbouw van de door brand verwoeste parochiekerk.

Minder in het oog vallend zijn 3 dozen waarin een aantal gebundelde stukken zijn opgeborgen getiteld "Bijlagen bij de rekeningen van kerkmeesters van de kerk van Noordwijk-binnen" en een zelfde verzameling m.b.t. de kerk te Noordwijk aan Zee. Op het eerste gezicht weinig spectaculair maar bij nadere bestudering blijkt er voor de liefhebbers een schat aan gegevens over de geschiedenis van deze kerken in te staan. Rekeningen van reparaties door timmerlieden, metselaars, leidekkers, smeden, slotenmakers, schilders, uurwerkmakers, glazenmakers, rietdekkers (voor de kapel in het Langeveld) en de leveranciers van kaarsen, olie, schoonmaakartikelen, touwwerk (voor het klokkentouw), aanschaf van bijbels en gezangbundels en ook de rekeningen van de verteringen gedaan bij het opmaken van de kerkenrekeningen.

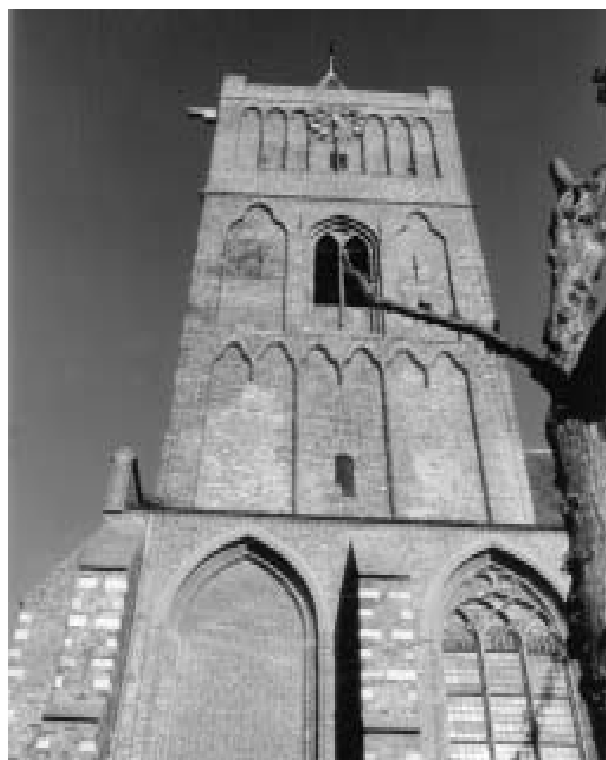
Voor de verslaafde genealogen bevatten deze stukken echter ook nog een minder bekend juweeltje genaamd "Verantwoording ontvangsten voor het klokluiden en verhuur van kleden bij begrafenissen". Achter deze benaming verbergt zich een minder bekend deel van de begraafregisters, waarin niet alleen de naam van de begraven persoon en de datum waarop dit gebeurde staat vermeld, maar ook de kosten voor het luiden van de klok(ken) en verhuur van het doodskleed worden verantwoord. Vermoedelijk zijn deze stukken bij de invoering van de Burgerlijke Stand in 1811 tezamen met de Doop-, Trouw- en Begraafregisters aan de staat overgedragen en op een later tijdstip weer aan de gemeente teruggegeven.

Ook vroeger werden begrafenissen misbruikt om de meer of mindere welstand van de dode onder de aandacht te brengen. Een probaat middel daartoe was dan ook het aantal "pozen" dat de klok werd geluid. De tijdsduur van "een poos" bedroeg 15 minuten en varieerde in aantal voor wat Noordwijk betreft van 1 tot 84 pozen. De tarieven voor het luiden van de klok(ken) en het verhuren van het doodskleed ten profijte van de kerk, bedroegen voor Noordwijk-binnen: De grote klok 1 poos = 16 stuivers. Kleine klok = 8 stuivers, Het beste (doods) kleed = 3 gulden. Middel kleed = 1 gulden en 5 stuivers. Kleine kleed = 6 stuivers. Voor een modale begrafenis werd te Noordwijk-binnen gewoonlijk 4 tot 5 maal geluid en gebruik gemaakt van het middel kleed.

Voor Noordwijk aan Zee waren deze bedragen beduidend lager. Daar bedroegen de kosten voor:

Luiden van de klok 1 poos = 10 stuivers. Gebruik van het beste kleed = 1 gulden en 7 stuivers. Gebruik van het oude of slechte kleed = 12 stuivers. Hier was 4 maal luiden de standaard met enkele uitschieters tot 7 pozen. Tevens werden te Noordwijk aan Zee de opbrengsten van de collecties tijdens de

H.A. Schelvis

rouwdiensten bij de inkomsten vermeld. Veel Zeeërs lieten zich overigens te Noordwijk-binnen begraven. Het lijkt er op dat het vaak roomse personen betrof, maar dit is slechts een gissing. Als bijzonderheid bij de kerkenrekeningen van Noordwijk aan Zee kan nog worden vermeld, dat in deze rekeningen over een aantal jaren de opbrengsten van het "oortjes- en scholgeld" ten bate van de kerk staan genoteerd. De inkomsten uit de visserij van de toenmalige reders, waarvan ook de namen genoemd worden, kunnen uit deze opsomming bij benadering worden vastgesteld.

Afgaande op de stichtelijke schrijver S.J. van den Bergh moet voor de bejaarde Noordwijkse visser de wetenschap dat bij zijn begrafenis de dorpsklok voor hem zou worden geluid, reeds voor zijn versterven een ware troost zijn geweest. In een uit 1853 stammend artikel van zijn hand, getiteld "De Noordwijksche Vischer", verwoordt hij dit als volgt:

"Geen zoeter denkbeeld echter voor den naar huis gaanden visscher, dan dat hij weet, dat de dorpsklok voor hem zal worden geluid, als hij de levenszee heeft verlaten, en de zijnen hem niet zullen vergeten, al zal zijn stof in de groeve daar op den achterwegt zijn geborgen, naast dat der vrienden die hem slechts wat vooruit zijn."

De bewoners van de buitengebieden zoals "onder duin", Leeuwenhorst en het Langeveld volstonden vaak met 1 maal luiden; op die afstand hoorden ze er waarschijnlijk toch niets van. Opmerkelijk is dat deze tarieven over een periode van ruim 150 jaar ongewijzigd zijn gebleven. Wat ook opvalt is de verschillende behandeling van de overleden armen vallende onder de hervormde diaconie en die van de roomse armenmeesters. Eerstgenoemden werden pro deo begraven, terwijl de laatste het volle bedrag moesten betalen. Ook de arme overledenen van het gasthuis en dito gestorven remonstrantse gelovigen vielen onder het nultarief. Overigens werden ook de verwanten van de Heer van Noordwijk zonder kosten ter aarde besteld

'Verantwoording ontvangsten voor het klokluiden en verhuur van kleden bij begrafenissen'.

1760.		
30 jan	is het leijk van Geertje Cornelisse Steenvoorden van Noordwijk aan zee op het kerkhof begraven twee poosen geluid	1- 12
07feb	is het leijk van Geertje Duijvevoorden van Langeveld en te Noordwijkerhout begraven een poos geluijt	0- 16
09 feb	is het leijk van Jannitje Swanendrift van Noordwijk aan Zee op het kerkhof begraven twee poosen geluijt	1- 12
01 art	is Äntije van den Raad wedue van Evert Berendregt op het kerkhof begraven vier poosen geluijt het middel kleed	3- 04 1- 05

De tekst uit de registers is, naar beste weten, ongewijzigd overgenomen. De gebezigde jaartelling loopt van Pasen tot Pasen; in de stukken soms Pascha genoemd. Tussen de datums zoals vermeld bij het beluiden en die van de plaats van het graf in de kerk, bestaat meer dan eens verschil. Deze verschillen zijn mogelijk te wijten aan de dag waarop de opstellers van de lijsten hun boekhouding hebben bijgewerkt.

Tenslotte is een gelijkkluidend afschrift van de in 1600 opgestelde ordonnantie inzake het salaris van de klokkenluider en doodgraver als bijlage toegevoegd.

O bij Comelis Pietersz. lijndraijer ende Floris Wolphertsz. oude, Adriaan Cornelis Sijmons. ende Maarten Pieter Florisz. jonge kerkmeesteren van de parochie kerke van Noortwijk gemaect met believen ende voorgaande consent van Joncheer Johan van der Does Heere van Noortwijk ende Cattendijk, beroerende 't salaris van't luiden van de clocken over de begraeffnisse van de dooden alhier ten behoeve ende onderstande van de selve kerke, ende tot reparatie vandien opgesteld ende geordonneert, mitsgaders van't salaris van't maken ende toeleggen van de graven ofte grafsteden soo binnen de voorseijde kerke, als buijten op het kerkhoff, sulcx als volcht te werden betaalt aan de oude kerkmeesteren ende graeflnaker in der tijd.

E .

Dat alle de geene die over eenige dooden met de clock alhier begeeren te laten luiden gehouden blijven te betalen van elke pose een quartier van een des uure ende niet langer geduurende agtien stuijvers ende dat ten behoeve ende prouffijte van de voorseijde kerke, daar inne gerekent het luiden van de coster, ofte sijnen gecommiteerden, die daar bij sullen moeten sijn, omme reguard ende toesigt te nemen op het behoorlijk ende overdadig luiden van de selve clocken, waar uijt eenige schade van dien mogte kunnen te spruijten, welke agtien stuijvers zullen moeten werden betaalt aan handen van de coster ten tijde van de begraeffnisse van de selve dooden daar over geluijt sijn zal, om den kerkmeesteren behandigt ende over sulcx in rekeninge gebragt te werden na behoren.

In de kantlijn staat: van de agtien stuijvers in de text vervattet sal den coster voor't luiden ende opleveren van de rekening vandien genieten drie stuijvers. Is verandert nu te geven van ijder poos een gulden, de coster vier stuijvers.

Ende die met de cleijne clocke alleen beluijt werden sal van elcke pose van een quartier van een ure als voren betalen negen stuijvers

In de kantlijn staat: van de 12 stuijvers zal den coster ter sake als vooren genieten drie groot. Nu tien stuijvers, de coster twee stuijvers.

Aangaande 't salaris van de graeffmaker zoo binnen de kerke als op den kerkhoff.

Van een graff te maken van een out bedragt gestorven persoon buijten de kerk twaalff stuijvers. *In de kantlijn:* nu vijftien stuijvers.

Van't grafft van een persoon die met de cleijne bare ter aarden gedragen wert ses stuijvers. *In de kantlijn:* nu agt stuijvers.

Van een kints graff drie stuijvers. *In de kantlijn:* nu ses stuijvers.

Ende des winter tijts in tijde van vorst ende hal, van elk graff als voren te maken dubbeld geld.

Van elk graff te maken ende te openen in de kerke ende de selve wederom met calk toe te leggen, tusschen den toom ende den choor voor den graefmaker dertigh stuijvers ende van elk graff ofte kelder te openen ende toe te maken op den choor drie guldens van XL grooten het stuk. Behoudelijken de kerke haar geregtigheid, van't opene van de selve grafsteden in de kerke als van outs geweest is.

In de kantlijn: van't openen van de graven in de kerk, de kerk sijn regt, begint in't midden van de kerk met de buijten panden tot aan de vijfde pilaar toe, de kerk heeft van elk graff te openen vijff en twintig stuijvers segge facit 1 : 05 : 00

Van de vijfde pilaar tot aan't choor regt des ?? met het noorder ende suijder kapel van't openen van ijeder graff twee guldens tien stuijvers seggh 2 : 10 : 00

Ende van ieder kelder in de kerk off op't koor waar dattet soude mogen leggen vijff guldens seg 5 : 00 : 00

Aldus geordonneert ende bewilligt op den XXVlen januarij anno duijsent ende ses hondert, ende over sulcx bij den kerkmeesteren ondergeteijkt mij present ende was ondergeteijkt; Cornelis Pietersz, Floris Wolphertsz., Adriaan Cornelis Simonsz. merk Maarten Pieter Florisz. merk D. Wolphertsz. secretaris.

Lager stont; Jonkheer Johan van der Does Heere van Noortwijk ende de voorseijde ordonnantie bij de kerkmeesteren van de kerke binnen mijne Heerlijkheid op't luijden van de clocken ende salaris van de graefmaker aldaar met mijnen wille ende voorweten gemaakt, gesien ende gevisiteert hebbende verclare de selve in alle sijne poincten te approberen ende van waarden te houden bij desen, auctoriserende den officiers ende geregten van mijne voorseijde heerlijkheid van Noortwijk des voorsegt zijnde daar op regt te werden gedaan naar behooren.

Actum onder mijne gewoonelijke signature den Ven mej anno duijsent ende ses hondert ende was ondergeteijkt Jan van der Does ende van Noortwijk.

Na? dese getrocken uijt het kerkeboek van Noortwijk, staande in het selve folio 65 en verso en 66.

Van't verhuuren van de doodkleden.

De twee cleijne kleeden elk twaalf stuijvers segge 12 stuijvers. De coster van elk twee stuijvers blijft 10 stuijvers. van't oude groote kleed agtien stuijvers. De coster 3 stuijvers blijft 15 stuijvers voor de kerk.

Wat betreft Noordwijk-binnen zijn in het archief de kerkenrekeningen en/of bijlagen over de jaren 1687 t/m 1794 (met grote hiaten) aanwezig. Van de jaren 1731, ca. 1733, 1740, 1742 t/m 1744, 1750, 1751, 1754 t/m 1779, 1782 t/m 1787 en 1789 t/m 1791 zijn de bewuste begraafregisters bewaard gebleven. Deze zijn te vinden onder het archief Nr. 828A 1 lopende van 1731 t/m 1762 en Nr. 828A H over de jaren 1763 t/m 1791.

Van Noordwijk aan Zee zijn de kerkenrekeningen en/of bijlagen vanaf 1687 t/m 1795 (eveneens met grote hiaten) aanwezig, waarvan echter alleen van de jaren 1771 t/m 1773 en 1780 t/m 1795 de begraafregisters voorhanden zijn. De gegevens m.b.t. het begraven te Noordwijk aan Zee zijn opgeborgen onder archief Nr. 828B.

In het archief van de "voormalige Hervormde Gemeenten te Noordwijk Binnen en Noordwijk aan Zee" bevinden zich mogelijke aanvullingen op de bovenstaande begraafregisters, maar dit archief is helaas niet openbaar.